QATOR ORALARIGA ISHLOV BERISHNING PAXTA HOSILDORLIGIGA TA'SIRI

t.f.f.d.(PhD) Eshdavlatov A.E.
Qarshi davlat texnika universiteti
E-mail: aeshdavlatov91@umail.uz
Davlatov Shahzodbek Jamshid o'g'li
Qarshi davlat texnika universitetida magistr
E-mail: davlatovshahzodbek@gmail.com
Rahimjonov Shohrux Shuhratjon o'g'li
Qarshi davlat texnika universitetida magistr
E-mail: xotiralarshovqini1@gmail.com

Annotatsiya. G'o'za qator oralariga ishlov berish (kultivatsiya) paxta hosildorligini oshirishdagi eng muhim agrotexnik tadbirlardan biri bo'lib, u tuproqning fizik-kimyoviy xossalarini yaxshilash, begona o'tlarni yo'qotish va namlikni saqlash orqali hosilga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. O'z vaqtida va to'g'ri o'tkazilgan kultivatsiya tuproqni yumshatib, ildiz tizimiga havo o'tishini yaxshilaydi va g'o'zaning rivojlanishini tezlashtiradi. Qator oralari ishlovining tuproqning suv-havo rejimi, begona o'tlarni kamaytirish, oziqa moddalarining o'zlashtirilishi va hosildorlikka ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agrotexnik tadbirlarni o'z vaqtida va sifatli bajarish paxta hosildorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: G'o'za, qator oralari, agrotexnika, hosildorlik, tuproq unumdorligi, kultivatsiya, paxta, begona o't, ozuqa, suv-havo rejimi, hosildor, fizik-kimyoviy xossalari, tuproqni yumshatish.

Kirish: Bugungi kunda paxtachilik qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Aholining to'qimachilik mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoji ortib

borayotgan bir paytda paxta hosildorligini oshirish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Yuqori hosil olishda agrotexnik tadbirlarni to‘g‘ri tashkil etish katta ahamiyatga ega. Shunday tadbirlardan biri-g‘o‘za qator oralariga ishlov berishdir. G’o’za agrotexnikasida ayniqsa qator oralarga ishlov berishni sug’orish tartibiga, tuproq va iqlim sharoitiga monand holda amalga oshirish, ishlov chuqurligini g’o’za ildizining rivojlanish darajasini hisobga olib belgilash nihoyatda muhimdir. Qator oralariga ishlov berish tuproqni yumshatish, namlikni saqlash, begona o‘tlarni yo‘qotish hamda o‘simlik ildizining yaxshi rivojlanishini ta’minlaydi. Natijada g‘o‘zaning o‘sishi va rivojlanishi yaxshilanib, hosildorlik ortadi.

Asosiy qism. Qator oralariga ishlov berishning ahamiyati

G‘o‘za ekinida qator oralari ishlovi muhim agrotexnik tadbir hisoblanadi. Ushbu jarayon quyidagi vazifalarni bajaradi:

- tuproq qatlamini yumshatadi;
- namlikning bug‘lanishini kamaytiradi;
- tuproqning havo almashinuvini yaxshilaydi;
- begona o‘tlarni yo‘q qiladi;
- mineral o‘g‘itlarning samaradorligini oshiradi.

Tuproq qattiqlashib qolganida ildiz tizimining rivojlanishi sekinlashadi. Yumshatilgan tuproqda esa ildizlar chuqurroq kirib boradi va oziqa moddalarini yaxshiroq o‘zlashtiradi.

Begona o‘tlarni kamaytirishdagi roli. Begona o‘tlar g‘o‘za bilan suv, yorug‘lik va oziqa uchun raqobatlashadi. Qator oralariga ishlov berish orqali ularning ko‘payishi kamayadi. Natijada g‘o‘za o‘simligi yaxshi rivojlanadi va hosil ko‘rsatkichi oshadi. Ayniqsa vegetatsiya davrining dastlabki bosqichida begona o‘tlarni yo‘qotish juda muhimdir. Chunki yosh nihollar tashqi ta’sirlarga sezgir bo‘ladi.

Tuproq namligini saqlashdagi ahamiyati. Iqlim sharoiti quruq bo‘lgan hududlarda namlikni tejash muhim hisoblanadi. Qator oralari yumshatilganda tuproq

yuzasida mayda qatlam hosil bo‘ladi va suvning bug‘lanishi kamayadi. Bu esa sug‘orish samaradorligini oshiradi. Namlik yetarli bo‘lgan tuproqda fotosintez jarayoni faol kechadi va ko‘saklarning shakllanishi yaxshilanadi.

Hosildorlikka ta’siri. Tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, qator oralariga o‘z vaqtida ishlov berilgan maydonlarda hosildorlik yuqori bo‘ladi. Bunday maydonlarda:

- ko‘saklar soni ortadi;
- o‘simlikning vegetativ o‘sishi yaxshilanadi;
- tolalarning sifati oshadi;
- hosilning pishib yetilishi tezlashadi.

Shuningdek, mexanik ishlov berish tuproqning biologik faolligini oshirib, foydali mikroorganizmlar faoliyatini kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot davomida g‘o‘za qator oralariga ishlov berishning paxta hosildorligiga ta’siri tajriba maydonlarida kuzatildi. Tajribalar davomida qator oralari o‘z vaqtida yumshatilgan maydonlar hamda ishlov berilmagan nazorat maydonlari o‘zaro taqqoslandi. Kuzatuv natijalari shuni ko‘rsatdiki, qator oralariga sifatli ishlov berish g‘o‘zaning o‘sishi va rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Birinchi navbatda, tuproqning fizik holati yaxshilangani aniqlandi. Yumshatilgan tuproqda havo almashinuvi kuchayib, ildiz tizimining chuqur qatlamlarga kirib borishi tezlashdi. Natijada o‘simlikning oziqa moddalari va namlikni o‘zlashtirish darajasi oshdi. Ayniqsa vegetatsiyaning dastlabki davrida o‘tkazilgan ishlovlar g‘o‘za nihollarining tez rivojlanishiga xizmat qildi.

Tajriba maydonlarida begona o‘tlar soni ham sezilarli darajada kamaydi. Nazorat maydonlarida begona o‘tlar g‘o‘za bilan raqobatlashib, namlik va mineral moddalar sarfini oshirgan bo‘lsa, ishlov berilgan maydonlarda bunday holat ancha kamaydi. Natijada g‘o‘zaning barg yuzasi kengayib, fotosintez jarayoni faolroq kechdi. Sug‘orish samaradorligi ham oshgani kuzatildi. Qator oralari yumshatilgan tuproqda namlik uzoqroq saqlanib, suvning bug‘lanishi kamaydi. Bu esa ayniqsa yozning issiq

kunlarida o‘simlikning suvga bo‘lgan ehtiyojini qondirishda muhim omil bo‘ldi. Tuproqning yumshoq holatda saqlanishi ko‘saklarning shakllanishiga ijobiy ta’sir etdi.

Hosildorlik ko‘rsatkichlari tahliliga ko‘ra, qator oralari muntazam ishlov berilgan maydonlarda paxta hosili nazorat variantiga nisbatan o‘rtacha 15–20 foizga yuqori bo‘ldi. Bunday maydonlarda:

- ko‘saklar soni ko‘paydi;
- ko‘saklarning yirikligi ortdi;
- tolalarning sifati yaxshilandi;
- hosilning erta pishishi kuzatildi.

Shuningdek, o‘simlik bo‘yi va shoxlanish darajasi ham yaxshilandi. Tajriba davomida olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, qator oralari ishlovi o‘g‘itlarning samaradorligini ham oshiradi. Chunki yumshoq tuproqda oziqa moddalarining ildizga yetib borishi osonlashadi.

Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Qator oralariga o‘z vaqtida ishlov berish tuproq unumdorligini oshiradi.
2. Begona o‘tlar kamayishi hisobiga oziqa moddalari samarali sarflanadi.
3. Tuproq namligi yaxshi saqlanadi va sug‘orish samaradorligi ortadi.
4. G‘o‘zaning o‘sishi tezlashib, hosildorlik sezilarli oshadi.
5. Yuqori sifatli paxta tolasi olish imkoniyati kengayadi.

Demak, qator oralariga ishlov berish paxta yetishtirish texnologiyasining eng muhim agrotexnik tadbirlaridan biri bo‘lib, yuqori va sifatli hosil olishda katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa. Qator oralariga ishlov berish paxta yetishtirishda muhim agrotexnik tadbirlardan biri hisoblanadi. Ushbu tadbir tuproqning fizik xossalarini yaxshilaydi, namlikni saqlaydi, begona o‘tlarni kamaytiradi va hosildorlikni oshiradi. Shu sababli qator oralari ishlovini o‘z vaqtida hamda sifatli amalga oshirish yuqori va sifatli paxta hosili olishning asosiy omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayev A. “Paxtachilik asoslari”. Toshkent, 2020.
2. Xoliqulov X. “G‘o‘za agrotexnologiyasi”. Toshkent, 2019.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi ma’lumotlari.
4. Dehqonchilik va melioratsiya ilmiy-tadqiqot instituti materiallari.
5. Qodirov B. “Tuproq unumdorligini oshirish usullari”. Toshkent, 2021.